

Slavko Batušič (Zagreb)

Tri slovenske uprizoritve v Zagrebu

(Izvedbe dramskih del Jurčiča-Kersnika, Funtka in Jelenca v originalni verziji)

Slovenski dramski spored je bil slavnostno ustoličen v Hrvatskem narodnem gledališču v slovesnem ozračju, ki je vladalo po odprtju novega reprezentativnega poslopja na tamkajšnjem vseučiliškem trgu. Brž ko je bil uradni del slovesnosti v oktobru 1895 mimo, je intendant dr. Stjepan Miletić povabil v Zagreb odposlanstvo slovenskih rodoljubnih ustanov* in v nedeljo 8. decembra priredil v novi hiši »Slovesno predstavo v čast slovenskim gostom«. Potem ko je orkester odigral slovesno uverturo, je bila uprizorjena — kot je napisano na plakatu — Kersnikova in Jurčičeva vesela igra v enem dejanju »Berite novice«. To je bil prvi slovenski gledališki komad, ki je bil uprizorjen na zagrebškem odru in to — navzočim gostom v čast — v originalni verziji. Glavne vloge so igrali Dragutin Freudenreich (Kratki), Jelka Anić (Marijana), Hermina Šumovska (Manica) in Josip Anić (Dragić). Problem izražanja v slovenskem jeziku nikakor ni bil težak za D. Freudenreicha in zakonca Anić, ki so bili po rodu kajkavci, nekaj časa pa so kot člani Narodnega gledališča v Ljubljani igrali v slovenskem jeziku. Za uprizoritev jim je služila tiskana knjižica (izdaja Dramatičnega društva, Ljubljana 1879), ki se pod inventarno številko 1077 hrani v knjižnici dramskih del Inštituta za književnost in teatrologijo JAZU. V tej knjižici so na vseh besedah zaznamovani naglasi slovenskega izrekovanja; to je verjetno delo Ignacija Borštnika, ki je bil takrat angažiran v Zagrebu in ki je bil verjetno tudi režiser igre (takrat je bila navada, da režiserjevega imena ni bilo na plakatu, ker je bil redno nosilec glavne vloge). Uprizoritev je bila sprejeta z navdušenjem, anonimni kritik časnika »Vijenac« (14. decembra 1895) pa je pravilno razumel naperjenost dela: »To je lagana komedija koja ima satire na hiperbirokratsku lojalnost, kakva je vladala za absolutizma u susjednoj nam Sloveniji. Glavnu je ulogu igrao g. Dragutin Freudenreich; i igra i jezik bijahu mu na mjestu. Uza nj ljudski se držala gdica Šumovska kao tip vesele, zanosne slovenske djevojke. Još valja da spomenemo gđu i g. Anića.« Delo

* Glej Slavko Batušič, Stjepan Miletić in Slovenci, Dokumenti I, 1964—65, str. 181 in naprej.

so ponovili še 10. januarja 1896, ko so ga igrali na isti večer z Gundulićevo »Dubravko«.

Tri leta kasneje je v zadnji sezoni upravljanja intendanta dr. Miletića prišlo do izvedbe prvega slovenskega dramskega dela v hrvaščini. 11. februarja 1898 je bila prvič uprizorjena Funtkova enodejanka »Za hčer«. V knjižnici dramskih del omenjenega Inštituta je besedilo hrvatskega prevoda igre (inventar. št. 1162), rokopis pa kaže, da ga je opravil Ignacij Borštnik, ki bo tudi v prihodnje deloval kot neuradni dramaturg, lektor in propagator slovenske dramske književnosti na hrvatskem odru. Po Borštnikovem rokopisu je v kaligrfskem prepisu izdelana knjiga za šepetalca, v katero je zarisana načrt odra, tj. mizanscena s kulisami in pohištvo.

Na tej premieri je Borštnik igral vlogo Očeta in vsekakor tudi režiral. Vlogo hčerke je interpretirala Darinka Bandobranska, mačeho Milica Mihičić, sosedo pa Jelka Anić. Tudi to delo je doživelo v celoti dve izvedbi, tisk pa jo je sprejel zelo ugodno. Tednik »Vijenac« (1898, št. 8) je prinesel obširno oceno, v kateri je med drugim rečeno: »Anton Funtek, mladi slovenski pjesnik, doživio je gotovo u isti čas rijetku počast: njegovu dramu u jednom činu ‚Za kćer‘ glumili su 10. t. mj. prvi put v Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu. Već sama ova činjenica, da si slovjenska uzajamnost po malo ali sigurno probija put u sve slovjenske krajeve, morala bi nas veseliti. Kad se pak tomu pridružuje još i zaslužen i nepatvoren uspeh, onda nas ovaj faktum napunjuje nadom u bolju budućnost.« Nepodpisani ocenjevalec zatem pove vsebino igre in nadaljuje: »Cijela drama varijacija je teme: samo na slobodi može se sretno živjeti, svaka stega mora voditi do konflikta, koji kod senzitivnih duša vodi do katastrofe. Funtek nam dakle crta duševni život i njegove borbe, pa polučuje dubok dojam. Ujedno pruža umnu glumcu zgode, da se pokaže kao majstor karakterisanja. U nas je ulogu oca glumio g. Borštnik vrlo zgodnim načinom, prikazujući i nemoćna slijepca i čustvena oca. Kćer je glumila gđica Bandobranska, a mačehu gđica Mihičić. Obje su potpuno zadovoljile. Malu ulogu susjede pristojno je izvela gđa Anička.«

Naslednja slovenska premiera v Zagrebu ima izreden pomen, ker se je na hrvatskem odru prvokrat pojavil mladi Ivan Cankar in to z dramo »Jakob Ruda« (22. decembra 1900), o kateri se je v Dokumentih že na široko razpravljalo.* Tudi tu je bil prevajalec, režiser in igralec glavne vloge Ignacij Borštnik, z njim njegova žena Zofija Borštnik-Zvonarjeva in znameniti prvaki zagrebške drame Ljerka Šram, Milica Mihičić, Andrija Fijan in Mišo Dimitrijević.

Po Cankarju je prišla prvič na repertoar slovenska, kasneje pa tudi hrvatska pisateljica Zofka Kveder (Ljubljana, 1878 — Zagreb, 1926), ki je bila najprej poročena s Slovencem dr. Jelovškom, drugič pa s Hrvatom Jurjem Demetrovićem. V obeh jezikih je objavila številna leposlovna in publicistična dela, prav tako pa tudi prevode. Napisala je osem tiskanih odrskih besedil, vendar je bila na zagrebškem odru uprizorjena le enodejanka »Tuje oči« (17. oktobra 1905). Tege dne so v gledališču pripravili »Jugoslovanski večer«, v čigar okviru so igrali krajša dela Hrvata Milana Begovića (»Venus Victrix«), Srba Branislava Nušića (»Naši otroci«), Slovenke Zofke Kvedrove (»Tuje oči«) in Bolgara Ivana Andrejčina (»Nesreča«). Enodejanko »Tuje oči« je prevedel iz slovenščine ta-

* Slavko Batušić: Živa beseda Ivana Cankarja na zagrebškem odru. Dokumenti II, 1966, str. 7 in naprej.

kratni dramaturg gledališča in gledališki zgodovinar dr. Nikola Andrić, režiral pa jo je Josip Bach, brž nato dolgoletni ravnatelj Drame. Nepodpisani kritik »Narodnih novin« (18. oktobra 1905) pravi, da je ta dramolet še lepši, kadar ga bereš: »Ta moderna stvarca s primjesom literarnosti gotovo je prefina za grubo pozorišno svetlo, u čijem sjaju treba snažnijih efekata.« Igra ima samo dve osebi, ki sta ju z nemalo občutka igrala prvaka Drame, poveličevana Marija Ružička Strozzi in Josip Štefanac. Ta »Jugoslovanski večer« se je le enkrat ponovil.

1912 je postal član in režiser zagrebške Drame — in preživel v Zagrebu največ svojega življenja — že uveljavljeni slovenski umetnik Hinko Nučič. Verjetno se je na njegov predlog in zavzemanje direkcija Drame odločila, da postavi na repertoar delo Antona Funtka »Tekma« in to v izvirni verziji, v slovenščini. V soglasju s takratnimi predpisi so rokopis drame poslali v cenzuro Predsedništvu kr. deželne vlade, ki je dovolila uprizoritev z odločbo dne 21. marca 1913, št. 765: »Upravi kr. zemaljskog hrvatskog kazališta u Zagrebu. — Vrača se cvamo na cenzuru podnešena drama ‚Tekma‘ (Utakmica) od A. Funteka, providna dovolbenom klauzulom za prikazivanja i u izvornom jeziku. — Za kraljevskog povjerenika, kr. odsječni savjetnik dr M. Bošnjak.«

Ta premiera z naslovom »Slovenski večer« je bila 19. aprila 1913. Interpreti glavnih vlog v režiji Hinka Nučiča, ki je hkrati igral vlogo Vlada Daneja, so bili Ignacij Borštnik (Andrej Lesovin), Bogomila Vilhar (Stana), Paula Grbić (Helena), Franjo Sotošek (Grušč) in Pavel Rasberger (Služabnik). Jezikovnega problema pri interpretaciji ni bilo: Borštnik, Nučič in Rasberger so bili Slovenci, Bogomila Vilhar slovenskega rodu po očetu F. S. Vilharju iz Senožeč, Paula Grbić in Franjo Sotošek pa sta bila rojena zagrebška kajkavca, ki sta se lahko brez težav vživela v slovensko besedilo.

Pred premiero so zagrebški časniki prinesli poročila o uspeh uprizoritev te drame v Ljubljani, Trstu, Gorici, Mariboru in Celju, zraven pa še podrobnejšo vsebino dela, da bi ga hrvatski gledalci lahko čim bolje razumeli. Po premieri kritike niso bile enodušne: nekatere so delo hvalile, druge pa so pripominjale, da problem boja mladih in starih v slovenski umetnosti nima potrebne dramatične in odrske prepričljivosti. »Slobodna riječ« (24. aprila 1919) očita gledališki upravi, zakaj ni rajši uprizorila kakšnega Cankarjevega ali Kristanovega dela, saj Funtek razen nekaj staromodnih efektov nima življenjske prepričljivosti. Na koncu omenja, da je bilo posebno pohvalno in s simpatijami sprejeto slovensko igranje. »Male novine« (21. aprila) pravijo: »U subotu smo imali prilike, da prvi put poslije Miletića (mišljene so *Berite Novice*) čujemo u našem kazalištu ugodnu slovenštinu, koja je kajkavskom Zagrebu tako bliza i mila. Općinstvo je rado primilo ovu slovensku večer i autora (Funtek je bil torej na premieri) i glumce raskošno nagradilo pljeskom, pa je bilo od kazališne uprave uputno, da nam ovakvih večeri više priredi. Glavnu ulogu odigrao je krasno g. Borštnik, koji je igri dao više nego i zahtijeva.« — Ugledni kritik dr. Branimir Livadić, predsednik Društva hrvatskih književnikov, je podal v »Obzoru« (20. aprila) obširno analizo dela in zaključil takole: »Funtekova drama ima i prednosti, koje su po svoj prilici odlučivale kod njegovih doja-košnjih uspjeha. Ona je u sebi logična, spretno udešena, efektna i teče u ugodnom dijalogu. Za nas imala je još poseban čar u ljupkosti slovenštine, koje je nama kajkavcima, osobito u čustvenoj dijalektici, nada sve prijetna. Publika

Kralj. zemaljsko hrvatsko kazalište

U subotu 19. travnja 1913.

Predstava 269. Izvan predbrojke

SLOVENSKO VEČE

Prvi put

TEKMA

Drama v 3 dejanjih. Spisal Anton Funtek.

Režiser Hinko Nučić.

OSOBE:

Andrej Lesovin, ravnatelj umetničke

akademije

Stana, njegova žena

Helena, njegova sestra

Ignjat Borštnik

Bogumila Vilhar

Paula Grčić

Grčki, Lesovinov namestnik

Vlado Danej, kipar

Sluga

Franjo Šotolec

Hinko Nučić

Parao Kaslberger

Dejanje se vrši u većem mestu, u sedanjosti. Prvo i drugo dejanje pri Lesovinu, a treće pri Daneju.

Poslije svakog čina dulja stanka.

Nedjelja 20. U 2¹/₂ sata pp. „Dolar-princesa“ (Dram. cij.)
Na večer u 8 sati „La Bohème“ (Dramske cijene.) Irv.
predbr. Nastup Ive Skrivanića.

Ponedjeljak 21. „Kći mora“ A. 66. (32.)

Dramske cijene:

Proseminu loža u prizemlju - za 4 osobe	16 K 80 f.	Sjedralo u loži u I. katu	2 K 20 f.	Balkon I. red	2 K 20 f.
Loža u mezzaninu za 4 osobe	10 . 80 .	Sjedralo u loži II. katu	1 . 20 .	Balkon II. red	1 . 40 .
Loža u I. katu za 4 osobe	8 . 80 .	Cerle I. i II. red	3 . 40 .	Balkon III. - V. red	90 .
Loža u II. katu za 4 osobe	4 . 80 .	Parquet I. red	3 . - .	Balkon VI. red dalje	70 .
Sjedralo u proseminu loži	4 . 20 .	Parquet II. - IV. red	2 . 60 .	Stajanje u parteru za djake	40 .
Sjedralo u loži u mezzaninu	2 . 70 .	Parquet V. - X.	2 . 20 .	Otvorena galerija	20 .
		Parquet XI. i XII.	1 . 80 .		

Za garderobu i kazališni program ne plaća se posebna pristojba. - Pretprodajna pristojba: za ložu I. K. za sjedala cerela parquet i balkon I. i II. red 50 fl., a za balkon od III. reda dalje i djaki parter 20 fl.

Sjedala s lijeve strane dobivaju se u kuzinari gosp. Trpčica, Illica 6, od 7¹/₂ u jutro do 12¹/₂ u podne i od 2 - 5 sati (koš pretprodaje do 7 sati) poslije podne, a nedjeljom i svetkom od 7¹/₂ - 10 sati prije podne.

Koš prodavača ulaznica iznosi provizija: za sjedalo 10 fl., za ložu 30 fl.

Blagajna se otvara u 7, početak u 7¹/₂, a svršetak prije 10 sati

Kr. zemaljska tiskara

Zagrebski slovenski letak 1913

je autora obasula priznanjem i očito se radovala, da može ovako u originalu pratiti lijepo napredovanje mlade slovenske dramatike.« — »Hrvatska« (22. aprila) je poudarila kreaciji Borštnika in Nučiča, ki sta »kao rođeni Slovenci igrali upravo mladenačkim žarom. Gđica Vilharova upravo je frapirala. Nastupila je tako veselo, dražesno-neprisiljeno. Slovenska riječ — nama tako mila i draga — nije nikome tako jasno i glatko tekla kao njoj. A ipak je rođena Hrvatica. Autor je bio burno spontano pozdravljen, pred zastor izazvan i vijencem obdaren. Općinstvo je bilo razdragano nad uspjehom komada brata Slovenaca«. »Pokret« (21. aprila) dela ni ocenil kot uspeh, je pa poudaril avtorjevo osebnost kakor tudi kulturno-politični pomen tega, da se je v hrvatskem gledališču igralo slovensko: »Kada pisac takvih zas'uga za slovensku književnost kao što je g. Funtek napiše neuspjelu dramu, to nije nikakva nesreća. On imade za sobom odličan broj književnih radova: lirskih, epskih in dramskih, koji mu osiguravaju časno mjesto u slovenskoj književnosti. On radi još i sada kao muž od pedeset i jedne godine. Unatoč njenih mana 'Tekmu' je naše općinstvo primilo vrlo ljubazno, pozivajući ga nekoliko puta pred zastor. Pisac je dobio na dar i lovorov vijenac. Kad nije do sada, trebalo bi od sada kazališna uprava da postupa sa slovenskom dramom jednako kao i s hrvatskosrpskom. Naše bi kazalište moglo uzimati slovenske dramske radove pa ih prikazivati istodobno sa slovenskim pozorištima. Na taj bi se način mnogo uradilo za zблиženje slovensko-hrvatskosrpsko i za konačno ujedinjenje za koje je, u novije vrijeme, došla inicijativa baš sa slovenske strane.«

Ko pa je bilo po prvi svetovni vojni ujedinjenje uresničeno, je v repertoaru zagrebskega gledališča prišlo do tretje uprizoritve v slovenščini. To je bila dramska slika Vitomira Feodorja Jelenca »Na Kosovu«, ki so jo 23. maja 1926 popoldne in zvečer igrali v počastitev kongresa Združenja rezervnih častnikov in bojevnikov, ki je bil v Zagrebu. Predstava je spričo svojega priložnostnega namena šla mimo povsem neopaženo. V časnikih ni niti besede kritike ali vsaj reportaže, vendar ima uprizoritev v kronologiji gledališkega dogajanja posebno znamenje zato, ker je v nji po večletnem premoru, hkrati pa tudi zadnjikrat v življenju v glavni vlogi Babice nastopila Zofija Borštnik-Zvonarjeva, ki je takrat kot upokojenka povsem anonimno živela v Zagrebu. Režiral in vlogo Sina je igral Hinko Nučič, v drugih vlogah pa so nastopili Vika Podgorska in Bogomila Vilhar, v otroški vlogi Vnuka pa Nada Križaj, hči slavnega opernega pevca, Josipa Križaja, Slovenca po rodu.

Vendar se je slovenski jezik že pred tem skromnim Jelenčevim delcem znova slišal na zagrebskem odru 1920. leta, ko je Drama Slovenskega narodnega gledališča na svojem prvem gostovanju v Zagrebu uprizorila Cankarjevo farso »Pohujšanje v dolini šentflorjanski« in od takrat ostala pogost gost Zagreba, ki je imel priložnost spoznati tudi ljubljanska Delavski oder »Svobode« in Šentjakovski gledališki oder ter Narodno gledališče iz Maribora.

Hinko Nučič je z aktivno delavnostjo še naprej uprizarjal slovenske igre — tu gre za amaterske uprizoritve v času med obema vojnama. Takrat je amaterska sekcija Slovenskega prosvetnega društva v njegovi režiji in ob sodelovanju Vike Podgorske in še nekaterih igralcev slovenskega rodu uprizorila vrsto Cankarjevih, Finžgarjevih in Govekarjevih iger. Po osvoboditvi je bilo ustanovljeno kulturno-prosvetno društvo »Slovenski dom«, ki je pod Nučičevim vod-

Zadnji nastop Zofije Borštnik-Zvonarjeve 1926. leta v Zagrebu (zadaj: Vika Podgorska)

stvom uprizarjalo dela Linhartarja, Finžgarja, Cankarja, Golarja, Zupanca in drugih.

Kar pa zadeva slovenske avtorje v hrvatskih prevodih, je Kvedrovi 1917 sledila »Školjka« Alojza Kraigherja, s premiero »Hlapcev« 1919 pa se nadaljuje uprizarjanje Cankarjevih odrskih del, med katerimi so »Lepa Vida« (Igralska šola), »Kralj na Betajnovi« in »Za narodov blagor«, in odrskih del Golie, Krefta, Bora in nazadnje Grumovega »Dogodka v mestu Gogi«, s katerim se je to pomembno delo slovenskega ekspressionizma šele po nekaj desetletjih uveljavilo v hrvatskem prevodu.

(Prev. mm)

Trois représentations en slovène à Zagreb

Slavko Batušič de l'Académie yougoslave à Zagreb qui fait des recherches sur les liens entre le théâtre slovène et le théâtre croate, traite ici trois représentations des pièces des auteurs slovènes (Kersnik-Jurčič, Funtek, Jelenc) qui ont été montées en original, c'est à dire en slovène, par le Théâtre national croate à Zagreb (en 1895, 1913, 1926). Les acteurs croates, presque tous d'origine kajkavienne, en collaboration avec les collègues slovènes, n'ont pas eu du tout des difficultés de prononciation. Le public a été enthousiaste et cette tentative d'un rapprochement des Slovènes, des Croates et des Serbes a été favorablement saluée par les critiques.